

Anselm Kiefer

Fotografie
in het begin

6 oktober 2023–3 maart 2024

L@M

Lille Métropole
Musée d'art moderne
d'art contemporain
et d'art brut

Bezoekersgids

NL

Sahara, 1996

Foto: Anselm Kiefer.
© Anselm Kiefer

Voorpagina

Buffalo, NY, 2014

Foto: Waltraud Forelli.
© Anselm Kiefer

Anselm Kiefer werd in maart 1945, een paar maanden voor het eind van de Tweede Wereldoorlog geboren en is sinds 1992 in Frankrijk gevestigd. Hij is een van de belangrijkste Duitse kunstenaars van zijn generatie. Zijn werk wordt wereldwijd geroemd, niet alleen om de visuele kracht van zijn creaties, maar ook om de poëtische en filosofische reikwijdte van zijn aanpak. Zijn werk, gekenmerkt door de verwoeste landschappen uit zijn kinderjaren, richt zich eind jaren zestig op een diepgaande verkenning van de tragische aard van het nazisme. Dat resulteert in een groot aantal acties en foto's. Na deze radicale start gaat de voorkeur van Kiefer uit naar schilderkunst, sculpturen en het samenstellen van boeken en werkt hij aan onderwerpen die, ingegeven door zijn diepgaande kennis van de literatuur en de Duitse geschiedenis, een zeer gevarieerd werkgebied beslaan, waaronder mythen, gebouwen, verwoesting en schepping, alchemie, kabbala en geofysica.

De fotografie vormt een centrale spil in het creatieve procedé van Anselm Kiefer. Wie vandaag de dag zijn atelier bij Parijs binnenstapt, begrijpt onmiddellijk dat dit medium een beslissende plaats inneemt in het denken en in de leefwereld van Kiefer. De foto is alomtegenwoordig: in stalen lijsten aan de muren, op de grond wachtend om gebruikt te worden, in een bak met een stapel oude kiekjes van het dagelijks leven, met punaises op mobiele panelen geprikte kopieën naast een nog niet voltooid schilderij, in talloze loden kokers gevatte fotorolletjes, of op meterslange, metalen panelen geplakte beelden... Hoewel hij stelt in beelden te denken en de foto – die hij zelfs tot 'heilige hulpkracht' bestempelt – steeds in te zetten om zijn schilderijen te maken, heeft Anselm Kiefer dit essentiële onderdeel van zijn werk nog maar heel zelden, of slechts zeer summier gepresenteerd. Zo is dit de eerste expositie die een overzicht geeft van zijn fotowerk, dat op discrete wijze, maar van meet af aan in de ontwikkeling van zijn werk aanwezig was.

1.

Beelden uit andere tijden, maar welke? Is het een soldaat van de Wehrmacht (Duitse leger), gefotografeerd ten tijde van het Derde Rijk (nazi-Duitsland)? Kiefer brengt ons aan het twijfelen. Deze foto's dateren uit 1969 en de jongeman die stijf rechtop voor de camera de nazigroet brengt op diverse plaatsen die symbool staan voor macht en gezag, is niemand anders dan de kunstenaar zelf. Kiefer, die in 1945 vlak voor het einde van de oorlog werd geboren, behoort tot de generatie die getraumatiseerd was en gekweld werd door de recente geschiedenis van hun land. Waar de voorgaande generaties, die het nazisme meemaakten, zich in stilzwijgen hullen en weigeren om de confrontatie met hun verleden aan te gaan, vraagt Kiefer zich af wat zijn eigen verantwoordelijkheid is: wat zou hij zelf hebben gedaan? 'Ik behoor - tenminste op theoretisch niveau - tot de beulen, omdat ik nu onmogelijk weten kan wat ik indertijd gedaan zou hebben.' Ervan overtuigd dat in ieder van ons een aantrekking tot het Kwaad en het weerzinwekkende schuilt, dat 'de mens tot alles in staat is', besluit Kiefer om op zijn beurt het Kwaad te incarneren, het aan den lijve te ervaren: 'Ik vereenzelvig mijzelf niet met Nero of Hitler... maar ik moet een eindje met ze mee oplopen om de waanzin te begrijpen. Daarom deed ik deze pogingen om fascist te worden.'

Het gebaar van Kiefer was radicaal, niet alleen omdat in Duitsland sinds 1945 een gevangenisstraf staat op het uitvoeren van de nazigroet, maar ook omdat de kunstenaar het risico nam om niet begrepen te worden, zoals in de jaren 1970 het geval was.

Foto-onderwerpen: het lichaam

Wanneer Anselm Kiefer eind jaren 1960 zijn eerste foto's maakt, zet hij zijn eigen lichaam in scène. Al vanaf 1969 documenteren zijn *Bezetzungen* een reeks handelingen waarin hij het brandmerk van de geschiedenis op het lijf draagt. Hetzelfde jaar zet hij zichzelf in scène in zijn atelier en gebruikt hij deze foto's in boeken die hij opdraagt aan Jean Genet, een van zijn lievelingsschrijvers. Ook fotografeert hij zichzelf voor een spiegel, in een serie nooit gepubliceerde zelfportretten, of naakt, met zonnebloemen, of in het water. De meeste foto's waarop Kiefer zijn lichaam in scène zet dateren uit de periode van het eind van de jaren 1960 tot halverwege de jaren 1990.

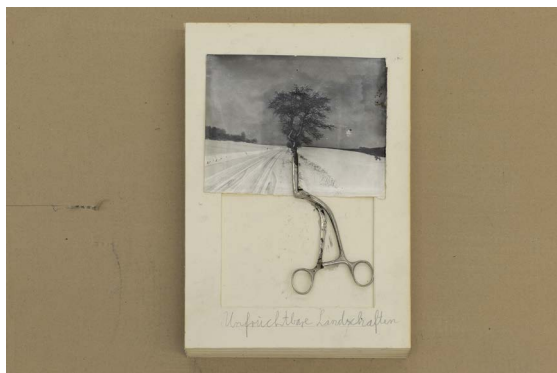
Wanneer hij op de foto te zien is, is het lichaam nooit het daadwerkelijke onderwerp. Of het nu vluchtig aanwezig is, zoals op sommige documentaire landschapsfoto's waarop zijn slagschaduw te zien is, of fragmentarisch, zoals de in het boek *Die Frauen* [De vrouwen, 1969] geplakte fragmenten van vrouwenlichamen, of symbolisch, het belichaamt veelal een idee. Zo personifieert het gevloerde lichaam waar een tak doorheen groeit de wedergeboorte via de dood en illustreert het lichaam van de arbeidsters de wederopbouw na de ramp.

Besetzungen (See)
[Bezetzungen (Meer)], 1969

8 zilverdrukken op karton, 79,5 × 116,8 cm.

© Anselm Kiefer

2.

De dikke omslag van dit boek lijkt in elkaar geknutseld te zijn: de zwart-witfoto met grofgeknipte randen die buiten het bedoelde kader uit lijken te steken, het chirurgisch instrument, de op een kinderlijke, provisorische manier met grafietpotlood geschreven titel. Zoals vaak in het werk van Kiefer is de assemblage van beelden, motieven, objecten, materialen en geschreven tekst deels een mysterie. Het spoort ons aan om door de gedachtekronkels van de kunstenaar te dwalen. Het is in zijn boeken dat Kiefer zijn overpeinzingen vastlegt, zijn werk over de herinnering uitwerkt.

Hier draagt het landschap de herinnering aan het verleden in zich. De Duitse bodem, uitgebreid vereerd in de romantische schilderkunst en door het nationalisme, neemt de vorm aan van een stil sneeuwlandschap onder een zware, grijze hemel. Het gewicht van de sneeuw bedekt de schaamte en dwingt stilte af, maar de aarde eronder draagt de sporen van de verwoesting en de wreedheden van de Shoah. Het chirurgisch klemmetje, gebruikt tijdens bevallingen, verlengt de verwondingen van de boom tot diep in de grond: maakt het deze bodem voor altijd onvruchtbaar? Of is het juist aanwezig om dit beschadigde landschap te helen en nieuw leven geboren te laten worden?

Fotomateriaal: de boeken

Het is allereerst in zijn boeken dat Kiefer vanaf eind jaren 1960 zijn foto's als visueel materiaal gebruikt. En het is in zijn boeken dat hij de foto sindsdien onophoudelijk gebruikt en hergebruikt. In deze uiterst gevarieerde verzameling werken wordt het beeld met een buitengewone vitaliteit en vrijheid toegepast en getransformeerd. Ze bevatten historische foto's, foto's van zijn *Bezettingen*, beelden van zijn atelier, spoorwegrails, zonnebloemen, boerenland, besneeuwde ploegvoren. De foto's zijn op allerlei manieren ingezet: soms vullen ze de volledige bladzijde, soms zijn ze duidelijk begrensd binnen een papieren of kartonnen lijst, of opeengepakt in een bonte collage.

In zijn boeken wordt de foto zelden gebruikt als een opzichzelfstaande afdruk: ook hier ondergaat het beeld een metamorfose, door de aangebrachte veranderingen. Het beeld - of het nu naast een werk in gouache of gedroogde bloemen is geplaatst, met teksten, tekeningen, houtskool, aarde of zand is bedekt, of gecombineerd is met gynaecologische instrumenten of elektriciteitskabels, of zelfs organische onderdelen bevat - blijft steeds weer nieuwe deuren openen, voor het oog en voor de verbeelding.

Unfruchtbare Landschaften **[Onvruchtbare landschappen],** **1969**

Zwart-witfoto, chirurgische instrumenten
en grafietstift op karton. Gebonden boek,
14 pagina's; 36 × 25 × 4,5 cm.

© Anselm Kiefer. Foto: Charles Duprat

3.

Kiefer houdt ervan om tussen de Japanse zonnebloemen te gaan liggen die hij heeft geplant in Barjac, in de Gard, waar hij een atelier heeft. Met het lichaam tegen de aarde, kijkend naar een hemel met onduidelijke contouren, vol met deze 'zwarte zonnen', legt de kunstenaar de verbinding tussen hemel en aarde, tussen de mensenwereld en de eindeloze kosmos. 'Als een zonnebloem zwaar en rijp is, als zij zich naar de zon uitstrekt met haar kroon vol zwart geworden pitten, is het voor mij alsof ik het hemelgewelf en de sterren zie.' Onder de indruk van de bewegingen van de zonnebloemen, die op kosmische bewegingen lijken, blaast Kiefer het idee van de universele analogie nieuw leven in dat in de renaissance in zwang was (15de– 16de eeuw), voordat de mens zich ontpopte als heer en meester over de natuur. De wereld volgens Kiefer is bezield met irrationele, magische en poëtische verbindingen: net als voor de Engelse natuurkundige en mysticus Robert Fludd (1574-1637) van wie hij veel gelezen heeft, bestaat er voor Kiefer 'geen plant die geen ster in de hemel heeft die met hem overeenstemt.'

Fotomateriaal: tekeningen en schilderijen

Kiefer documenteert zijn dagelijks leven aan de hand van foto's, waarmee hij tijdens zijn reizen, ontdekkingen en experimenten alles vastlegt wat zijn aandacht trekt, waar hij zijn blik op vestigt. Zo gebruikt hij de fotografie als zijn visueel geheugen en soms als voorbereidend werk. Soms maakt hij pas tientallen jaren later afdrukken van zijn foto's en transformeert ze aan de hand van uiteenlopende technieken. Deze metamorfose van het beeld verrijkt het onderwerp met talloze referenties, door direct op de foto pigment aan te brengen, of door foto's en gouache naast elkaar te zetten. Tot slot gebruikt Kiefer de foto als materiaal voor zijn schilderijen: soms werkt hij zijn doeken uit op basis van foto's die hij enkele dagen, weken, maanden of jaren eerder heeft genomen. Zo zien we op bepaalde schilderijen landschappen of gebouwen die geschilderd zijn met foto's of afbeeldingen als referentiemateriaal. Dat wil echter niet zeggen dat de foto in dit geval enkel dient als een voorbereidend kiekje: de foto maakt deel uit van een uitgebreid migratie- en transformatieproces dat het beeld doormaakt, in de loop van de tijd en via tussenkomst van uiteenlopende materiële hulpmiddelen.

Sonnenblumen

[Zonnebloemen], 2014

Getinte zilveren fotoafdruk onder glas
in een stalen frame; 103,5 × 160,5 cm.

© Anselm Kiefer. Foto: Charles Duprat

4.

Voor ons bevindt zich een assemblage van objecten en materialen die we regelmatig in het werk van Kiefer terugzien: gebarsten, verweerde aarde, een fiets, over elkaar heen

hangende en verstrengelde filmrolletjes, handgeschreven citaten en opschriften. Het kunstwerk zoals het voor ons staat, lijkt, gevangen tussen zijn glazen wanden, verstart in tijd en ruimte; het onderwerpt zich aan onze vrije waardering en interpretatie.

Voor Kiefer vond het creatieve werk in een eerder stadium plaats, in het atelier. Daar zijn de materialen samengevoegd en door de kunstenaar beproefd: de filmrolletjes die het leven van Kiefer documenteren en de herinnering eraan bewaren, zijn onder het gewicht van het lood veranderd in zware slingers, de leem waar de vloer van is gemaakt is gebarsten, de fietswielen zijn toegetakeld en weer gerepareerd. Elk creatief proces ondergaat bij Kiefer eerst een destructieve fase, in een onafgebroken cyclische beweging. Is dat niet precies datgene waar de fiets ons aan herinnert, die rustig verder blijft gaan, zoals het citaat bovenaan de vitrine aangeeft ('Calmly Unendingly Moves')? Zou dit werk wellicht een metafoor zijn van de creatieve daad, die uit een destructieve fase, een transformatieve fase en een wedergeboorte bestaat?

Fotomateriaal: sculpturen

De foto neemt als materiaal niet alleen een centrale plaats in de uitwerking van zijn schilderijen in, maar komt ook vaak terug in zijn sculpturen, waar hij tussen de bladzijden van grote, loden boeken glipt, of zich afrolt op lange, loden linten die vanaf het plafond naar beneden lijken te stromen. In 1988 maakt hij zijn eerste vitrines. Een daarvan, *Weltzeit-Lebenszeit* [Wereldtijd-Levenstijd], bevat loden rollen waarop foto's zijn geplakt. De loden fotorollen worden vervolgens een terugkerend element in zijn beeldtaal: de foto neemt op deze manier de ruimte in beslag, geeft een schilderij volume - zoals in *Am Anfang* [In den beginne, 2008] of *Entrance to paradise* [Toegang tot het paradijs, 2010], of verrijkt een sculptuur met beelden, zoals recentelijker in *Der verlorene Buchstabe* [De verloren letter, 2019].

Calmly Unendingly Moves (Für J.J.)
[Beweegt zich rustig eindelijk voort
(Voor J.J.)] 2023

Glas, metaal, lood en foto op lood, klei, linnen doek
en acryl; 385 × 145 × 145 cm.

© Anselm Kiefer. Foto: Georges Poncet

5.

Dit enorme doek laat ons uitkijken over een gigantische, moderne en anorganische stad. Het oog zoekt tevergeefs zijn weg tussen de koude wolkenkrabbers. De horizonlijn ligt zo hoog dat de lucht niet te zien is: de ruimte op het doek is geheel verzadigd, de sfeer is beklemmend. De verstikkende indruk wordt versterkt door de aardachtige tinten en het vuilwit, de as en de leem. We onderscheiden hier en daar een raam, maar geen spoor van leven in dit stadsbeeld, dat lijkt te stikken onder een dikke rookwolk.

Midden op het doek is de naam Lilith geschreven. 'Lilith' betekent 'vrouw van de nacht' of 'duivel' in het Hebreeuws. De vrije en rebelse vrouw Lilith brengt volgens de joodse mythologie ongeluk en chaos. Ontwaren we Lilith achter de zwarte plukken haar, die een spookachtig silhouet vormen dat boven de stad rondwaart en dit naargeestig schouwspel volgt? Gepijnigd door de oorlog onderzoekt Kiefer het verval van beschavingen en de rampen waar de geschiedenis vol van is. Lilith staat hier in zijn werk symbool voor. De natuur krijgt ondanks alles weer de overhand: gedroogde klaprozen, geïntegreerd in het oppervlak van het doek, beginnen de verwoeste metropool te bedekken.

Foto-onderwerpen: architectuur

Ruïnes van gebouwen zijn voor Kiefer een belofte van een nieuwe start, als de verwoeste Duitse steden uit zijn kindertijd. Net als landschappen dragen gebouwen de herinnering aan het verleden in zich en openen ze toekomstperspectieven.

Architectuur is een van de vaakst terugkerende onderwerpen in de foto's van Kiefer. Zo zijn er reisfoto's (piramides in Egypte, Mexico en Jemen), de foto's die hij in India maakt (baksteenproductie, sterrenwacht Jantar Mantar in Jaipur), maar ook de stadsfoto's die hij in 1987 in São Paulo maakte en die hij als setting gebruikt voor een aantal schilderijen uit de Lilith-cyclus.

Dit concept van verwoesting staat ook centraal in de bouwsels van Kiefer, waaronder met name de torens die hij in zijn atelier in Barjac (in de Gard) bouwt en in het Grand Palais (Parijs), voor zijn expositie 'Monumenta' in 2007. De torens, die op het punt staan om in elkaar te storten, leggen verbinding met de hemel en verwijzen tegelijkertijd naar de muren van Jericho, die omvallen als het bazuïngeschal klinkt (bijbelboek Jozua, Oud Testament). Deze bazuïnen zijn een prefiguratie van de apocalyptische bazuïnen die het einde van de wereld aankondigen.

Lilith, 1987-1990

Olie, emulsie, schellak, houtskool, as, klei, haar, lood en klaprozen op doek. 380 × 560 cm.

Grothe Collectie in de Kunsthalle Mannheim, Duitsland
© Anselm Kiefer. Foto: Atelier van Anselm Kiefer

6.

In den beginne ('Am Anfang') was er... de hemel of de zee? Zoals in veel zeegezichten in de kunstgeschiedenis lijken beiden elkaar te weerspiegelen: de aanrollende golven weerklinken in de zwaar opgezette materie van het bewogen, compacte wolkendek. De enige verbinding tussen de twee elementen: de ladder. De ladder viert het samenkomen van hemel en aarde, van mens en kosmos en wijst op een reis in twee richtingen: terwijl de ziel naar de hemel opstijgt, trekt het individu zich diep in zichzelf terug.

Kiefer brengt ons hier een boodschap vol hoop, een vorm van verlossing. Ondanks de loodgrijze hemel die weemoedig stemt, ondanks door de geschiedenis gekwelde herinneringen, waarvan de beelden zich op de grond ophopen op loden linten, kan het individu zichzelf transformeren door te lezen, te filosoferen, kunst te maken. Zo zal de menselijke ziel toegang krijgen tot een onbeperkte vorm van wijsheid, net zoals lood zal veranderen in goud.

Fotomateriaal: lood

Van de uiteenlopende metalen die Kiefer gebruikt om het fotobeeld te transformeren, is lood waarschijnlijk het metaal dat het regelmatigst terugkomt. We zien dit materiaal vanaf halverwege de jaren 1970 in zijn werk opduiken. Het wordt een kenmerkend onderdeel van zijn werk.

Hoewel hij het lood aanvankelijk gebruikt om de afbeelding te bedekken en te veranderen, ontwikkelt Kiefer vervolgens verschillende technieken. De voornaamste techniek bestaat erin het fotopapier op bladlood te plakken. Soms combineert hij het met andere elementen, waaronder planten. Vanaf de jaren 2010 gebruikt hij elektrolyse (een door elektrische stroom geactiveerde, chemische reactie) om het te transformeren.

Het lood, over het beeld gegoten of tegen het beeld geplakt. Lood is in staat om veranderingen te veroorzaken en wordt - ondanks dat het giftig is - al sinds de bronstijd gebruikt. Het heeft buitengewone natuurkundige en symbolische eigenschappen: het is bij uitstek het materiaal van de metamorfose. Voor de alchemisten is lood het beginpunt van het spirituele werk, het element dat in goud veranderd moet worden - de zoektocht naar de steen der wijzen. Door lood en fotografie te combineren brengt Kiefer een metamorfose teweeg van een materie die al door het licht is getransformeerd: het beeld wordt doorlopend, met elke verandering weer, opnieuw gecreëerd.

Am Anfang [In den beginne], 2008

Olieverf, emulsie, lood en foto op doek, 380 × 560 cm.

Grothe Collectie in de Kunsthalle Mannheim, Duitsland

© Anselm Kiefer. Foto: Charles Duprat

7.

Kiefer gebruikt onder andere de fotografie om de herinnering aan de scheppende handeling vast te leggen, aan het ritueel dat zich in het atelier afspeelt. Hier vindt het allemaal plaats: Hier werkt Kiefer zijn enceneringen uit, mengt hij materialen, nodigt hij in gedachten zijn lievelingsschrijvers en -teksten uit. Met deze - materiële en spirituele - uitrusting kan de kunstenaar-maker zijn kunst vormen.

Deze met gouache en lood bewerkte foto

lijkt de metafoor van dit hele creatieve proces te zijn, vol verwijzingen naar onderwerpen en motieven die Kiefer dierbaar zijn. De varens, een van de oudste planten op aarde, laten zijn diepgaande interesse in een eeuwenoude natuur zien en geven het onderwerp van meet af aan een zekere historische diepte. De loden jurkjes, symbolische voorstelling van Lilith, herinneren eraan dat elke verwoesting voor Kiefer de belofte inhoudt van een toekomstig leven. En tot slot is er het lood in het werk, waarvan we weten dat het de eigenschap heeft om zichzelf te transformeren, te metamorfosereren. Het herinnert ons eraan dat kunst voor Kiefer een zoektocht, een lange, spirituele weg is, die toegang verschaft tot een voor ons ontoegankelijke wereld.

Foto-onderwerpen: de ateliers

Het atelier is Anselm Kiefers laboratorium, een ruimte voor experimenten, constructie, transformatie, en wordt een van de voornaamste settings voor zijn foto's. Al vanaf 1969 neemt hij foto's van zijn studie-atelier in een aantal boeken op, waaronder *Die Überschwemmung Heidelbergs* [De overstroming van Heidelberg] of *Koll bei Kiefer* [Koll bij Kiefer], een werkwijze die hij in de loop van de jaren aanhoudt, in zijn ateliers in Hornbach en Buchen, in de Ziegelei (baksteenfabriek - Duitsland) en La Ribaute (Barjac, Frankrijk). De essentiële plek die het atelier is, is tevens alchemistisch: een ruimte waar de materie van gedaante verandert, waar het grote werk tot stand komt. De vlammen die hij soms schildert, verwijzen naar de creatieve energie die de alchemistische transformatie mogelijk maakt, zoals in 1980 in *Des Malers Atelier* [Het atelier van de schilder].

Manipeplia Upsidownia,
Die Ungeborenen
[De ongeborenen], 1987

Gouache en lood op zwart-witfoto;
126,6 × 60,5 cm.

© Anselm Kiefer. Foto: Atelier van Anselm Kiefer

8.

Kiefer, gekleed in een lange jas, rechtop met zijn gezicht naar de rivier, keert ons de rug toe. Wij kijken naar wat binnen zijn blikveld valt. De Rijn ontrolt zich als een lang lint dat bijna de hele foto in beslag neemt. De oever aan de overkant van de rivier is bedekt met de Duitse bossen waar Kiefer zoveel van houdt. In tegenstelling tot *de wandelaar die over een wolkenzee uitkijkt* op het beroemde schilderij van Caspar Friedrich (1818), kijkt Kiefer niet vanaf een hooggelegen punt over het landschap uit, maar staat hij aan de rand van het water, gaat hij op in de rivier. Hij groeide op in de buurt van de Rijn, rivier die voor hem de erfenis van de Duitse cultuur oproept, de verhalen en legenden met zich meevoert die hem als kind hebben gevormd. De Rijn bestaat daarnaast uit twee oevers, die tegenover elkaar liggen, twee manieren om de wereld te zien. En bovendien is de Rijn een grens die Kiefer lange tijd over wilde steken, dromend van de mogelijkheden elders. Hij voert deze gedachtegang verder door en identificeert zich als kunstenaar met deze grensrivier: 'Als ik het over een grens heb, heb ik het over ons eigen wezen. Wij zijn het vlies tussen macrokosmos en microkosmos, tussen innerlijk - wat wij zijn - en uiterlijk, wat wij ook zijn.'

Foto-onderwerpen: natuurbeelden

De natuur is waarschijnlijk het onderwerp dat het vaakst terugkomt in het fotografisch werk van Kiefer. Hij ziet de natuur als landschap. Dat wil zeggen dat de natuur schilderachtig, tastbaar, in één woord 'beeldend' is. Zoals elk beeld is het een drager van datgene waarmee geschiedenis en overtuigingen het hebben beladen. De natuur draagt dus een herinnering in zich, zoals hij laat zien in zijn *Unfruchtbare Landschaften* [Onvruchtbare landschappen] uit 1969 en 2010, of het werk in gouache *Eis und Blut* [Ijs en bloed] uit 1971.

Voor Kiefer is een landschap nooit onschuldig. De natuur is beladen met geschiedenis en bovendien vol symbolen, mythen en ideeën. De natuur geeft stof tot nadenken en verwijst ons naar Heidegger en diens concept 'Lichtung' (klaarte en open ruimte). De natuur is magische materie, zoals de varen in de Slavische mythologie en de Estlandse folklore. De natuur is ook alchemistische materie, zoals de zonnebloem sinds het werk van Arnaud de Villeneuve (13de eeuw). En tot slot is de natuur poëtische materie, zoals de rozen uit het gelijknamig gedicht van Ingeborg Bachmann, die hij vele malen weergaf in 1987 in *Gewitter der Rosen* [Storm van rozen, 1987].

Der Rhein [De Rijn], 1969-2012

Elektrolyse op een foto-afdruk op lood,
380 × 1100 cm.

© Anselm Kiefer. Foto: Georges Poncet

Biografie

1945

Geboorte van Kiefer op 8 maart 1945 in Donaueschingen in Duitsland. Het einde van de Tweede Wereldoorlog is nabij (8 mei), maar de stad bij de Zwitsers-Franse grens wordt nog steeds gebombardeerd, waardoor zijn moeder in de kelder van het ziekenhuis moet bevallen. Anselm Kiefer wordt tot zesjarige leeftijd door zijn grootmoeder opgevoed.

1951

De jonge Kiefer gaat naar zijn ouders in Ottersdorf, een stad in de buurt van het Schwarzwald en de Rijn, aan de Franse grens.

1966

Kiefer verblijft in Frankrijk in het klooster Sainte-Marie de la Tourette in Eveux (gebouwd door de architect Le Corbusier). Begin van zijn interesse in het werken met ruwe, onbewerkte materialen.

Hij breekt zijn rechtenstudie af en begint zijn opleiding aan de kunstacademie in Fribourg-en-Brisgau.

1968

Vanaf 24-jarige leeftijd neemt zijn artistieke werk de vorm aan van 'boeken'. Deze bestaan uit collages van afbeeldingen uit tijdschriften, of foto's, die hij soms bewerkt met gouache of aquarel. Deze bundels, waarin zijn interesse voor het vermengen van artistieke media al te zien is, zullen een blijvend aspect in zijn werk worden.

Hij vestigt zijn eerste atelier, in Karlsruhe.

1969

Hij start de serie *Besetzungen* [Bezettingen] waarvoor hij meerdere steden in Frankrijk, Zwitserland en Italië afreist: hij fotografeert zichzelf in het oude Wehrmacht-uniform van zijn vader terwijl hij de nazigroet uitbrengt. Kiefer ziet deze kunstzinnige handeling als een soort verkenning en verwerking van deze duistere periode uit de Duitse geschiedenis waarvan hij de erfgenaam is. Zijn aanpak werd aanvankelijk niet begrepen en hij kreeg veel kritiek te verduren.

1975

Eerste keer dat Kiefer lood in zijn kunstwerken opneemt. Kiefer heeft een bijzondere interesse in dit materiaal, dat volgens de traditie van de alchemisten de herinnering intact houdt. Zijn fascinatie voor de alchemie neemt toe in de jaren 1980.

De publicatie van zijn *Besetzungen* in een van de invloedrijkste kunstrevues in het naoorlogse Europa veroorzaakt een schandaal en talloze collega's beschuldigen hem van fascisme.

1980

Anselm Kiefer vertegenwoordigt Duitsland tijdens de 39ste biënnale van Venetië, samen met de Duitse kunstenaar Georg Baselitz, die net als hij tijdens de Tweede Wereldoorlog werd geboren.

Beide kunstenaars maken zich de nationalistische verbeelding opnieuw eigen, om de kwestie van de Duitse herinnering op een subversieve manier te onderzoeken. Zowel publiek als Duitse critici beschuldigen hen van fascistische uitspattingen en zijn van mening dat ze de demonen wakker schudden van een schrijnend verleden waar Duitsland afstand van wil nemen.

1981

Kiefer zet zijn verkenning van het nazi-beeldmateriaal voort, door tijdens het Derde Rijk opgetrokken gebouwen in taboedoorbrekende composities te gebruiken. Deze tot ruïnes vervallen gebouwen, die hun symbolisch aanzien hebben verloren, maakt hij zich opnieuw eigen, en zet de toeschouwer aan tot nadenken over de waarde die de ruïne heeft ten overstaan van de geschiedenis.

1983

Het onderwerp alchemie komt naar voren in werken als *Athanor*. Deze term die ontleend is aan het vocabulaire van de alchemie, verwijst naar de oven om metalen in goud te veranderen. Door assimilatie kan dit alchemistische concept worden vergeleken met de atelier van Kiefer, waar al zijn creatieve ideeën ontstaan.

1984

Kiefers eerste reis naar Israël. Zijn werk bevat thema's uit de mythologie en geschiedenis van de voorchristelijke Egyptische en Mesopotamische beschavingen.

1985

Kiefer koopt het dak van de kathedraal van Keulen, dat tijdens een restauratie wordt vervangen, omdat hij het lood dat het bevat wil gebruiken. Lood wordt vanaf dan zijn favoriete materiaal.

1990

Zijn tweede reis naar Israël brengt hem ertoe de kabbala, complexe esoterische traditie van het jodisme, uitgebreider te bestuderen. Dat wordt een van zijn geliefde inspiratiebronnen.

1992

De Britse radiozender BBC wijdt een documentaire aan hem, *Operation Sealion*, een verwijzing naar het plan van het naziregime om het Verenigd Koninkrijk binnen te vallen, aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. In deze documentaire praat Kiefer over zijn artistieke werkwijze en voert hij experimentele performances uit in verschillende Europese steden. Tijdens een van deze performances schrijft hij de naam van deze operatie in krijt op de kliffen bij Dover.

Hij gaat voor het eerst naar het gehucht La Ribaute, bij Barjac in de Gard. Van de voormalige zijderupsenkwekerij maakt hij zijn atelier en woning en verhuist van Duitsland naar Zuid-Frankrijk.

1998

Het *Metropolitan Museum of Art* in New York koopt en exposeert 54 werken op papier: *Anselm Kiefer. Works on Paper, 1969-1993*.

2007

Het Louvre stelt Kiefer voor om zich een ruimte in het museum toe te eigenen. Kiefer maakt voor deze gelegenheid het schilderij *Athanor* en twee sculpturen, *Danaë* en *Hortus Conclusus*, trouw aan zijn duistere universum vol verwijzingen naar de alchemie en de mythologie.

2008

Hij vestigt een nieuw atelier in een oude loods in Croissy Beaubourg, bij Parijs.

2009

De Opéra-Bastille (Parijs) geeft hem opdracht voor een opera, om het 20-jarig bestaan ervan te vieren. Hij put hiervoor uit de teksten van het Oude Testament en geeft zijn muziekvoorstelling de naam *Am Anfang / In den beginne*. Hij wordt belast met alle aspecten van de voorstelling (regie, decors, kostuums) en maakt er een groots spektakel van dat de negen niveaus van de opera in beslag neemt, tot aan de coulissen, ofwel circa 4000 m².

2010

Kiefer wordt benoemd tot hoogleraar Artistieke creatie aan het Collège de France. Zijn academisch programma draagt de titel *'L'art survivra à ses ruines'* (de kunst zal haar ruïnes overleven).

2015-16

Twee gelijktijdige exposities in Parijs: de Bibliothèque Nationale de France presenteert *Anselm Kiefer – L'Alchimie du Livre* (A.K. - Alchemie van het boek), gewijd aan de kunstenaarsboeken van Kiefer van 1968 tot 2015. Het Centre Pompidou presenteert de overzichtstentoonstelling *Anselm Kiefer*, de eerste in Frankrijk sinds die in het Musée d'art moderne de la Ville de Paris, in 1984.

2020

Zes monumentale vitrines worden gekozen om in het Pantheon te worden geëxposeerd, naast de muziek van Pascal Dusapin, voor de ceremonie waarin de stoffelijke resten van de schrijver Maurice Genevoix, bekend om zijn kronieken van de Eerste Wereldoorlog, naar het Pantheon worden overgebracht.

2022

Zijn atelier en woning in Barjac worden opengesteld voor publiek, als de 'Eschaton Foundation'.

2023

Eerste expositie die gewijd is aan de plaats van de fotografie in zijn werk, in het LaM – Lille Métropole, Musée d'art moderne, d'art contemporain et d'art brut / Museum voor moderne kunst, hedendaagse kunst en art brut.

Ter gelegenheid van de expositie

Het LaM organiseert rondleidingen, elke zaterdag om 15 uur en zondag om 16.30 uur

Rondleiding door de expositie Anselm Kiefer door co-curator Grégoire Prangé

Zaterdag 7 oktober 2023, 11 uur

Tarieven: € 14 / € 11 / € 3

Inlichtingen en reserveringen:
+33 (0)3 20 19 68 51
of accueil@musee-lam.fr

Rondleiding in Franse gebarentaal

Zaterdag 4 november om 15.30 uur

Tarief: € 5 / deelnemer

Inlichtingen en reserveringen:
+33 (0)6 20 04 42 87
of ctomczak@musee-lam.fr

Lezing van de Vrienden van het LaM

Zaterdag 4 november 2023, 10.30 uur

L'apocalypse grandiose d'Anselm Kiefer [De grootse apocalyps van Anselm Kiefer]
door Isabelle Lefebvre

Tarieven: € 8 / € 5 / gratis voor studenten

Inlichtingen en reserveringen:
+33 (0)3 20 04 78 75
of amisdulam@musee-lam.fr

Workshops voor volwassenen & tieners in het verlengde van de expositie Anselm Kiefer

Tarief: € 25 / deelnemer

Inlichtingen en reserveringen:
+33 (0)3 20 19 68 51 /
musee-lam.fr

Zondag 15 oktober 14.30 uur

Van 14.30 uur tot 17 uur

De platencamera

Observeer samen met de filmmaakster en fotografe Anja Hess de bomen in het park van het LaM, met behulp van een kleine platencamera op een statief: vang het licht en de plantenvormen... en beleef het moment waarop het beeld tevoorschijn komt in de donkere kamer.

Zaterdag 25 november 2023

Van 10 uur tot 12.30 uur

Fotogrammen

Hoe maak je foto's zonder foto toestel? Jazeker, dat kan! Man Ray ontdekt in 1922 hoe je fotogrammen maakt, een procedé dat de surrealistische avant-garde fascineert en inspireert. Deze fototechniek zal worden toegepast in wisselwerking met het werk van de kunstenaar Anselm Kiefer.

Zaterdag 9 december 2023

Van 10 uur tot 12.30 uur

Schrijfworkshop

Ga zelf aan het schrijven onder begeleiding van de schrijver Jean-Marc Flahaut en een gids: schrijf over de kunstwerken, creëer en verzin verhalen, speel met vormen en woorden, observeer... En droom! Zet na een rondleiding door de expositie Anselm Kiefer uw impressies op papier.

Zaterdag 17 februari 2024

Van 10 uur tot 12.30 uur

Boek-object

Een boek kan je lezen, maar een andere benadering is ook mogelijk! Maak uw eigen boek-object, een waar kunstobject, geïnspireerd op de pareltjes in de museumbibliotheek. Er zijn talloze technische mogelijkheden, op elk niveau.

Zelfstandige kunstworkshop (CréaLaM)

Openingstijden van het museum

Geïnspireerd door de wereld van Kiefer stelt deze workshop voor om je eigen familieportret te maken in de vorm van een diorama en daarbij foto's met verschillende materialen en technieken te bewerken.

Gratis, vrij toegang

“Pochette Surprise!”

Zaterdag 18 en zondag
19 november 2023,
van 10 uur tot 18 uur.

Vanaf 2 jaar

Iedereen kent intussen het weekend ‘Pochette Surprise’! Een hoogtepunt in het LaM dat je niet mag missen, een feestelijk weekend voor het hele gezin, vol voorstellingen, workshops en andere evenementen!

Gratis, behalve voor bepaalde shows met ticket

Inlichtingen en reserveringen: musee-lam.fr

En ook

Documentaire van Wim Wenders, *Anselm (The Sound of Time)*, in UGC bioscopen, vanaf 18 oktober 2023.

Voorvertoning op zondag 8 oktober 2023, om 18.00 uur, in UGC Ciné Cité Lille.

Curatoren

Jean de Loisy, kunsthistoricus, kunstcriticus en extern curator van de expositie,

Grégoire Prangé, curator van de expositie, coördinator conservatie,

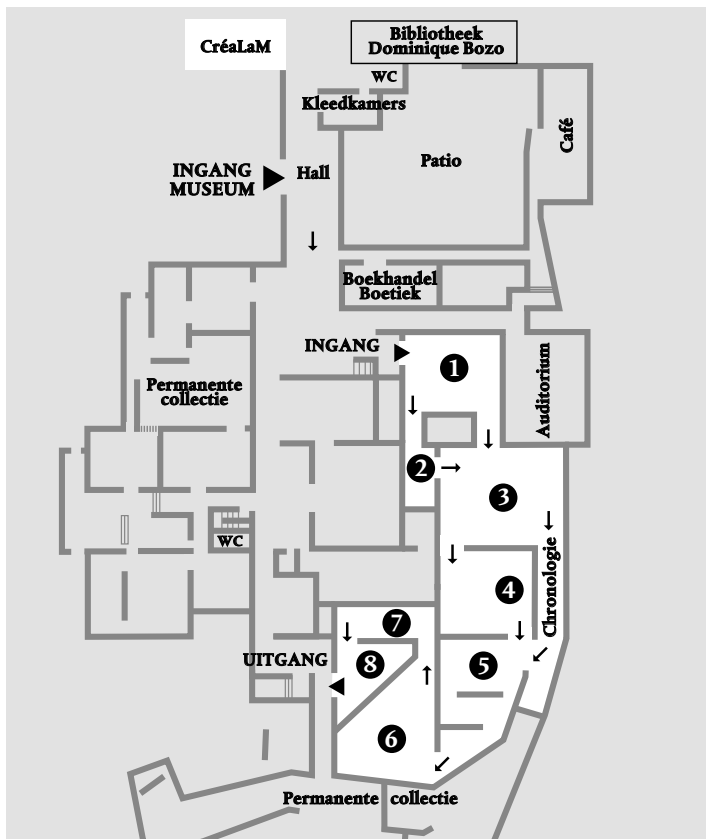
In samenwerking met de kunsthistorica Maurine Roy

Bezoekersgids

Publieksafdeling van het LaM

Grafische vormgeving:
Prototype, Parijs

De expositie en het hele programma rond het 40-jarig bestaan van het LaM geniet de uitzonderlijke steun van de MEL (Métropole européenne de Lille) en wordt gesponsord door de Fondation Crédit Mutuel, hoofdsponsor van het 40-jarig bestaan van het LaM.

f | t | i | in | You | #museeLaM #ExpoKiefer

musee-lam.fr

MEL MÉTROPOLÉ
EUROPÉENNE DE LILLE

Villeneuve d'Ascq
Une ville en mouvement

Région
Hauts-de-France

FONDATION
Crédit Mutuel
Nord Europe

GAGOSIAN

•3 hauts-de-france

LA VOIX
DU NORD

LE SOIR

arte

LOBS

Libération